

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2017 metai

2

LI

Vilnius 2018

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2017

2

Vilnius 2018

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2017

2

Vilnius 2018

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ

Projekto finansavimo sutartis Nr. LIP-074/2016

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas

Jan JURKIEWICZ

Adomo Mickevičiaus universitetas Poznaneje

Zigmantas KIAUPA

Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ

Lietuvos istorijos institutas

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas)

Lietuvos istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Rimvydas PETRAUSKAS

Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA

Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)

Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas)

Lietuvos istorijos institutas

Darius STALIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS

Milervilio universitetas

Joachim TAUBER

Šiaurės Rytų institutas Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

ARCHYVŲ SAUGYKLOSE

BIRUTĖ RŪTA VITKAUSKIENĖ

Lietuvos nacionalinis muziejus, Vilniaus dailės akademija

ISTORIKO FELIKSO SLIESORIŪNO FONDAS LIETUVOS ISTORIJS INSTITUTO ARCHYVE

Rengiant spaudai carinės Vilniaus tvirtovės brėžinius, iškilo sunkumų juos identifikuojant. Ne visi planai buvo pasirašyti ir datuoti, tik nedaugelį galima buvo susieti su žinomais įvykiais. Pagrindinis informacijos šaltinis Vilniaus tvirtovės tyrinėtojams tebėra istoriko Felikso Sliesoriūno (1931–2017) parašyta studija „Gedimino aikštė Vilniuje“¹. Vertinant pagal archyvuose surinktus faktus ir žinių gausą, tai iki šiol nepralenkta knyga iš Vilniaus miesto istorijos. Bet rankraštiniame tyrinėtojo palikime istorinių žinių apie tvirtovę yra nepalyginamai daugiau nei publikacijoje. Istoriko Gintauto Sliesoriūno dėka atsirado galimybė susipažinti su F. Sliesoriūno išrašais, kurie šių eilučių autorei padėjo parengti skyrių „Pilių teritorijos kaita“ knygai „Vilniaus miesto planai“².

Vilniaus tvirtovė egzistavo bemaž pusšimtį metų, nuo 1831 m. rudens iki 1878 m. birželio. Tvirtovės kartografija ir dokumentais pirmasis susidomėjo istorikas Adolfas Raulinaitis. Dar iki 1960 m., o vėliau dar keletą kartų septintajame dešimtmetyje jis vyko į tuometinį Leningradą ir Maskvą tyrinėti lituanistinės medžiagos tenykščiuose archyvuose, užsakė ir parvežė kai kurių brėžinių negatyvus³. Kiek vėliau į Maskvą vyko

¹ F. Sliesoriūnas, *Gedimino aikštė Vilniuje*, Vilnius, 1980.

² *Vilniaus miesto planai*, sud. B. R. Vitkauskienė, Vilnius, 2016.

³ Žr. *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius*, f. 322 – A. Raulinaičio fondas.

Istorijos instituto darbuotojas istorikas F. Sliesoriūnas, o 1972 m. Rusijos valstybiniame karo istorijos archyve Maskvoje tvirtovės kartografiją tyrinėjo ir fotokopijas užsakinėjo tuometinio Paminklų konservavimo instituto istorikės Marija Banikonienė ir Julija Racevičienė, jos sudarė kelių šimtų pozicijų tvirtovės brėžinių sąrašą⁴. Paskutinis iš sovietmečio istorikų tą pačią medžiagą kėlė Paminklų konservavimo instituto darbuotojas Leonas Žilevičius (dirbęs Rusijos archyvuose nuo maždaug 1980 iki 1992 m.). Iš jų surinktos medžiagos matyti, kad Rusijos valstybiniame karo istorijos archyve (*Российский государственный военно-исторический архив*, toliau – RVKIA) Maskvoje saugoma daugiau kaip 1000 Vilniaus tvirtovės teritorijos ir atskirų pastatų brėžinių bei daugybė dokumentų. Reikia pasakyti, kad rankraštiniais tvirtovės dokumentais domėjosi (darė išrašus) tik A. Raulinaitis ir F. Sliesoriūnas. Pastarasis dirbo ypač kryptingai, nurašė didelį pluoštą dokumentų, rinko kartografinę medžiagą⁵. Jo darbą vainikavo minėtoji studija apie Gedimino aikštę Vilniuje, kurios poligrafinis kuklumas nemaž neatitinka joje skelbiamos informacijos turinio. Niekam kitam iš anksčiau minėtųjų tokio darbo padaryti nepavyko: A. Raulinaitis buvo pririnkęs nemažai medžiagos, kuri liko jo asmeniniame archyve, vienu kitu straipsniu apsiribojo L. Žilevičius⁶, parengęs kelias dešimtis tomų ataskaitų su ikonografinės medžiagos fotografijomis iš Rusijos archyvų, tačiau beveik be komentarų⁷. F. Sliesoriūno studija apie seniausią Vilniaus centro dalį – dabartinę Katedros aikštę – parašyta itin tvarkingai ir griežtai laikantis šaltinių. Kitaip nei daugelis tyrinėtojų, rašiusių apie Vilniaus pilis, katedrą ir Vilniaus centro kaitą, kurių darbuose apstu įvairiausių interpretacijų, pagražinimų, „pasendinimų“ bei netikslumų ir romantiavimo, F. Sliesoriūno darbe kruopščiai ir tiksliai pateikiami faktai labai padėjo tyrinėjant Vilniaus tvirtovės brėžinius. Būtent šio istoriko darbo metodas paskatino susidomėti jo asmeniniu archyvu, patyrinėti išrašus, darytus Maskvoje. Kartografiniai dokumentai neprabyla visa apimtimi, jeigu jų nepapildo kontekstą paaiškinantys šaltiniai. F. Slieso-

⁴ *Vilniaus apskrities archyvas* (toliau – VAA), f. 1019, ap. 11, b. 575: Atlikto darbo Maskvos Centriniam Valstybiniame Kariniame Istoriniame Archyve ataskaita, M. Banikonienė, J. Racevičienė, Paminklų konservavimo institutas, 1972.

⁵ *Lietuvos istorijos instituto archyvas* (toliau – LIIA), f. 80 – F. Sliesoriūno fondas, b. 1: Vilniaus tvirtovės planai iš Rusijos valstybinio karo istorijos archyvo (f. 349, ap. 8). Fotografijos, rusų k., 1831, 111 fotografijų; b. 2: Feliksas Sliesoriūnas, Knygos [Gedimino aikštė Vilniuje] rankraštis. Rankr., liet. k., b. m., 95 l.; b. 3: Feliksas Sliesoriūnas, Archyviniai išrašai apie Vilniaus tvirtovę. Rankr., rusų, liet. k., b. m., 215 l.; b. 4: Feliksas Sliesoriūnas, Archyviniai išrašai apie Vilniaus tvirtovę. Rankr., rusų k., b. m., 288 l.; b. 5: Feliksas Sliesoriūnas, Archyviniai išrašai apie Vilniaus tvirtovę. Telegrafas. Rankr., rusų, liet. k., b. m., 97 l.; b. 6: Feliksas Sliesoriūnas, Archyviniai išrašai apie Vilniaus tvirtovę ir katedros aikštę. Rankr., rusų, liet. k., b. m., 299 l.; b. 7: Feliksas Sliesoriūnas, Archyviniai išrašai apie Vilniaus pilis ir aplinkinę teritoriją. Rankr., rusų, lenkų, liet. k., b. m., 129 l.

⁶ L. Žilevičius, XIX amžiaus pradžios kariniai Vilniaus statiniai, *Statyba ir architektūra*, 1981, nr. 5, p. 22–23.

⁷ LIIA, f. 50 – L. Žilevičiaus fondas; *Vilniaus regioninis valstybės archyvas*, f. 1019 – bylos iš buvusio Paminklų restauravimo ir projektavimo instituto archyvo.

riūno asmeniniame archyve penkiuose storuose segtuvuose radau, ko tikėjausi – tvar-kingai nurašytus rusų kariškių ir valdininkų susirašinėjimo dokumentus apie įvairiausių tvirtovės reikalus.

F. Sliesoriūnas priklausė tai istorikų kartai, kuri dokumentus, reikalingus tolesniam darbui, perrašydavo nuo pradžios iki galo *in extenso*. Su panašiu darbo metodu susidūriau dirbdama su Edmundo Laucevičiaus, Vlodo Drėmos išrašais. Mūsų karta jau pamiršta šią metodiką, nes naujos technologijos ir galimybės fotografuoti bei skenuoti dokumentus gerokai palengvino medžiagos rinkimą. Tiesa, skaitant F. Sliesoriūno išrašus iš RVKIA, justai skubėjimas ir nelepinančios darbo sąlygos Maskvoje: apribojimai, ne visos bylos atnešamos, laiko stygius – tai akivaizdžiai matyti jo ranka prirašytuose lapuose. Bet net ir nesuspejęs idealiai nusirašyti dokumento, jis lapo apačioje parašydavo visą archyvo pavadinimo santrumpą (*ЦГВИА*) ir dokumento datą, signatūrą bei puslapius. Savo studijoje apie Gedimino aikštę istorikas nepublikavo nė vieno dokumento nuorašo. Šia medžiaga jis pasinaudojo kaip „žaliava“, faktais, įpindamas surastą informaciją į rišlų pasakojimą.

Iš studijoje pateiktų nuorodų ir dokumentų nuorašų matyti, kad F. Sliesoriūnas RVKIA peržiūrėjo bylas iš keturių fondų: f. 802 – *Главное Военно-техническое управление, 1862–1918* (senas pavadinimas *Главное Военно-инженерное управление, Крепостное отделение*); f. 827 – *Инженерный департамент Военного министерства, Крепостное отделение, 1708–1883*; f. 478 – *Польское восстание, 1830–1865*; f. 1296 – *Управление Лифляндского инженерного округа, 1811–1869*.

Be šių dokumentų fondų, F. Sliesoriūnas dirbo su dideliu karinės kartografijos rinkiniu (f. 349: *Главное военно-техническое управление, Карты и планы*), kuriame yra daugiau kaip 115 tūkst. bylų, 35 apyrašai. Vilniaus tvirtovės brėžiniai sudėti 8-ame apyraše. Atrodo, kad F. Sliesoriūnas peržiūrėjo visą tvirtovės brėžinių apyrašą, nors jo atrinktų svarbiausių sąrašė tik 74 planų signatūros⁸. Prie vienos fotografijos pažymėta, kad F. Sliesoriūnas užsakymą pateikė 1968 m.⁹ Su šiuo fondu vėliau daug dirbo L. Žilevičius. Iš turimų F. Sliesoriūno pastabų matyti, jog jis suprato, kad kariškių susirašinėjimas yra glaudžiai susijęs su brėžiniais, nors iš pirmo žvilgsnio tai nėra akivaizdu. Tačiau plačiau kartografijos palikimo nekommentavo. Retas istorikas nepasiklysta gretindamas tekstą ir vaizdinę medžiagą. Su šiuo darbu geriau susitvarko menotyrininkai. Savo publikacijoje F. Sliesoriūnas panaudojo 9 tvirtovės brėžinius, nenurodydamas jų signatūrų. Tokia buvo tų laikų praktika. Panašiai dirbo Paminklų konservavimo instituto istorikai: rašydami istorines apybraižas, ikonografijos signatūras nusiūpdavo, laikydami tai konfidencialia

⁸F. Sliesoriūno archyve išliko 110 tvirtovės brėžinių fotografijų iš RVKIA, *LIIA*, f. 80, b. 1: Vilniaus tvirtovės planai iš Rusijos valstybinio karo istorijos archyvo (f. 349, ap. 8). A4 formato fotografijos, su autoriaus pastabomis.

⁹*Российский государственный военно-исторический архив* (toliau – РГВИА), ф. 349, оп. 8, д. 262.

įstaigos darbuotojų informacija. Tyrinėtojai šiais savo resursais nesidalijo. Surinkti ikonografiją sovietmečiu buvo labai nelengva, tai yra patyrusi ir šių eilučių autorė. Tam stigo net elementarių techninių galimybių, nekalbant apie archyvų nenorą dalintis kopijomis. F. Sliesoriūno publikacija stokoja ir kitų mokslinei studijai įprastų dalykų: platesnio šaltinių aptarimo (antai, šiandien iš informacijos, pateikiamos RVKIA internetinėje prieigoje, matome, kad su Vilniaus karine apygarda susiję net 25 archyve saugomų dokumentų fondai), šaltinių ir literatūros sąrašo, rodyklių. Tiesa, dabar lengva kritikuoti, o tada F. Sliesoriūnas, atvykęs į Maskvą, galėjo pasinaudoti tik keliais vadovais po šį milžinišką archyvą – dviem, išleistais Antrojo pasaulinio karo metais, ir dviem, išleistais 1949 m.¹⁰ Nežinia, ar juose atsispindėjo visa Vilniaus tvirtovės informacija. Galiausiai F. Sliesoriūnui labai padėjo Lietuvos valstybės istorijos archyve Vilniuje išlikę dokumentai, ypač didžiulė 1831 m. tvirtovės statybos byla¹¹.

F. Sliesoriūno padarytos rusų kariškių susirašinėjimo kopijos papildo turimą informaciją apie Vilniaus tvirtovės brėžinius. Antai, jau chronologiškai ankstyviausiame jo nurašytame dokumente – karo ministro Aleksandro Černyševio rašte Karo ministerijos Statybos departamento direktoriui inžinieriui generolui grafui Karlui Opermanui, išsiųstame 1831 m. balandžio 6 d., su nurodymu pateikti pasiūlymus dėl tvirtovės Vilniuje statybos, užsimenama, kad siunčiamas Vilniaus miesto planas, o Opermano atsakyme, – kad pateikti planai gražinami¹². Šios informacijos publikacijoje „Gedimino aikštė Vilniuje“ nėra, o ji svarbi, siekiant datuoti kai kuriuos Vilniuje rusų kariškių padarytus Plikojo kalno ir Gedimino kalno brėžinius.

Kita problema, su kuria neišvengiamai susiduria karinės kartografijos tyrinėtojas – sunkiai įskaitomi arba neįskaitomi brėžinius vizavusių rusų kariškių parašai. Iš neaiškių už tvirtovės parengtį atsakingų karininkų parašų paminėtinas Livonijos inžinerinės apygardos vado generolo majoro Telės (*фон Телле*) parašas matyti ant 1859–1860 m. darytų brėžinių¹³. F. Sliesoriūnas nurašė Vilniaus karinės inžinerinės komandos vado I. Kolobovo raštą Telei, kuriame 1857 m. rugpjūčio 17 d. stebimasi dėl Vilniaus generalgubernatoriaus Vladimiro Nazimovo nurodymo įrengti sodą tvirtovės esplanadoje¹⁴. Tiesa, majoro vardas taip ir nepaaiškėjo, nes rusų kariškiai dažniausiai pasirašinėjo tik

¹⁰ Informacija apie RVKIA vadovus, prieiga per internetą: <http://rvgia.рф/nsa/putevoditeli.shtml>. Tačiau senaisiais leidiniais tikriausiai nebuvo patogu naudotis, nes ne kartą migravę 1955 m. Karo istorijos archyvo dokumentai buvo perkelti iš ankstesnės saugyklos Leningrade į Maskvą.

¹¹ Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. 378, ap. b. s. 1831, b. 2556, d. I–V: *Дело о построении Виленскихъ укреплений*.

¹² *РГВИА, Военно-ученый архив*, д. 5179, л. 1–3.

¹³ *Vilniaus miesto planai*, nr. 116: Vilniaus tvirtovės planas. 1859 m. rugpjūčio 18 d., LVIA, f. 1135, ap. 4, b. 424, l. 3; nr. 117: Vilniaus tvirtovės planas. 1860 m. vasario 9 d., LNM, R–104.

¹⁴ *РГВИА*, ф. 1296, оп. 3, д. 299, л. 1.

pavarde. Įdomu, kad šios gan ankstyvos sodo miesto centre įrengimo istorijos F. Sliesoriūnas savo studijoje plačiau neaptarė, todėl kaip šiuo, taip ir kitais atvejais jo nurašyti dokumentai padeda geriau suprasti kariškių elgesį, planus ir veiksmus, papildo ir padeda sugretinti įvairius faktus¹⁵.

Nemažai Rusijos kariuomenei ir Vilniaus tvirtovei svarbių dokumentų susiję su karine ekipuote, pabūklais, šaudmenimis ir tvirtovės techninėmis charakteristikomis bei aprūpinimu. Iš šiai grupei priklausančių įdomių dokumentų, kuriuose pateiktos pabūklų specifikacijos 1858 m.¹⁶, bei Karo ministerijos ir Vyriausios inžinerinės valdybos raštų matyti, kaip buvo nuspręsta tvirtovę naikinti. 1867 m. gruodžio 8 d. Sankt Peterburge rašytas raštas liudija, kad artilerijos specialistai jau seniai numatė, kad 36 pabūklai, pastatyti ant tvirtovės barbetų, miesto pakraščių šūviais nepasiektų¹⁷. Aiškėja, kad maišto atveju tvirtovė miesto neapgintų. Vis dėlto 1868 m. balandžio 19 d. buvo sudarytas tvirtovės generalinis planas¹⁸, kuriame pažymėtos visos stovinčių 36 pabūklų vietos. Tai galėjo būti susiję su naujai parengtu tvirtovės aprūpinimo patrankomis projektu, rengiantis galimam vilniečių maištui¹⁹. Kaip ir ankstesniais atvejais brėžinio sąryšis su rašytiniais dokumentais publikacijoje liko nepakomentuotas.

Nurašydamas dokumentus, F. Sliesoriūnas pažymėdavo specialias jų atžymas (*копия, секретно*). Tokių grifų daugėja iš tvirtovės naikinimo laikotarpio. Raštuose, kuriuos Karo ministerijai rengė Vilniaus karinės apygardos kariškiai, detalai išdėstomos galimos Vilniaus apšaudymo trajektorijos²⁰. Šiuos dokumentus vaizdingai papildė 1850 m. birželio 27 d. sudarytas Vilniaus tvirtovės planas su miesto apšaudymo schema, kurioje labai optimistiškai parodytas tolimiausio pataikymo nuotolis – 600 sieksnių (per 1200 m).²¹

Savo surinktais rusų kariškių susirašinėjimo dokumentais F. Sliesoriūnas korektiškai pasinaudojo rengdamas publikaciją, vis dėlto daug vertingos informacijos (ypač apie šlaitų, esamų pastatų, takų būklę) bei techniniai tvirtovės brėžiniai išleistoje knygoje neatsispindi. Šios žinios liko tik istoriko darytuose nuorašuose. Ypač įdomūs beveik ištisai nurašyti tvirtovės pastatų žiniaraščiai ir visos teritorijos būklės komentarai²², iš kurių F. Sliesoriūnas savo publikacijoje panaudojo labai nedaug informacijos²³. Tuo

¹⁵ Plačiau apie šį įdomų tvirtovės epizodą žr. *Vilniaus miesto planai*, p. 265.

¹⁶ *РГВИА*, ф. 827, оп. 1, д. 4783. Deja, stinga tokių sąrašų iš 1831 metų.

¹⁷ Ten pat, f. 802, ap. 1, b. 5774, l. 1–2.

¹⁸ Ten pat, f. 349, ap. 8, b. 1131. Jo fotografiją F. Sliesoriūnas buvo užsisakęs.

¹⁹ F. Sliesoriūnas, *Gedimino aikštė Vilniuje*, p. 52.

²⁰ *РГВИА*, ф. 802, оп. 1, д. 5774, л. 16–30.

²¹ *Vilniaus miesto planai*, nr. 114: Vilniaus tvirtovės planas su miesto apšaudymo schema. 1850 m. birželio 27 d., *РГВИА*, ф. 349, оп. 8, д. 796.

²² Plg., *РГВИА*, ф. 802, оп. 5, д. 6052, л. 1–80.

²³ F. Sliesoriūnas, *Gedimino aikštė Vilniuje*, p. 48–49, išnašos.

tarpu dokumente detaliai aprašomos statinių rekonstrukcijos padeda daug geriau suprasti 1840–1875 m. brėžinius: rašte atspindi langų, stogų, ambrazūrų, aptvarų, rūsių bei tiltų būklę ir rekonstrukcijos, ypač svarbios tokiems pastatams kaip Naujasis arsenalas, buvę Sluškų rūmai, Senojo arsenalo pastatai, kareivinės T. Kosciuškos gatvėje, Aukštutinės pilies bei už Neries buvę pastatai, žydų kapinių teritorija. Istorikai dažnai iš surinktos medžiagos publikacijai panaudoja tik nedidelį procentą.

Kaip minėjau, F. Sliesoriūnas nagrinėjo RVKIA planų ir brėžinių fondą (349), pasižymėjo, kad Vilniaus planai yra nuo 240 iki 1390 pozicijos, chronologiškai iki 1911 metų, užsisakė 110 fotografijų, vienoje iš jų matyti jo užsakymo lapelio kraštas!²⁴ Bet savo publikacijoje jis panaudojo labai mažai ikonografinės medžiagos, dalį – iš Lietuvoje esančių saugyklų²⁵. Nežinome, kokios priežastys nulėmė tokį pasirinkimą, nes kiti F. Sliesoriūno darbai patvirtina, kad jis labai gerai susigaudė artefaktų tyrimuose. Tai liudija kad ir tokie jo straipsniai, kaip archyvinių dokumentų publikacija apie architektą Martyną Knakfusą²⁶.

Iš F. Sliesoriūno išrašų į atskirą šūsnį teko išskirti dokumentus apie Vilniaus optinį telegrafą. Jo įrengimą ir visas aplinkybes, susijusias su telegrafo veikla, istorikas išsamiai aptarė publikacijoje²⁷. Daugiausia jis naudojosi Lietuvos valstybės istorijos archyvo fondu (f. 560, ap. 1), bet dokumentai iš RVKIA ne mažiau svarbūs: pvz., apie 1839 m. kilusį sumanymą rytiniame kalno šlaite sruvenančio šaltinio vandeniui aprūpinti telegrafo darbuotojus, įrengus vandens siurblių²⁸; 1844 m. sausio 5 d. sudarytas labai išsamus viso Pilies kalno ir jo pastatų būklės aktas dėl susidariusių nuošliaužų ir pastatų griūties grėsmės²⁹; apie Aukštutinės pilies rūmų būklę 1846 m.³⁰ – iš šio dokumento matome, kad caras Nikolajus I, susipažinęs su rūmų brėžiniais generolo adjutanto Aleksandro Gerua raporte apie rūmų būklę, 1846 m. birželio 14 d. uždėjo rezoliuciją, kad

²⁴ РГВИА, ф. 349, оп. 8, д. 601.

²⁵ P.vz., 4 pav. – tai Wiliamo Hastie 1817 m. Vilniuje sudaryto plano, išsaugoto Lietuvos nacionaliniame muziejuje, fragmentas, kurio istoriją plačiai aptarė: I. Tamošionienė, *Šv. Jurgio prospektas: nuo vizijos iki tikrovės*, I knyga: 1817–1875, Vilnius, 2012, pav. 6, 7, 13, 14, 16, 17.

²⁶ F. Sliesoriūnas, Nauji duomenys apie Martyno Knakfuso veiklą, *Lietuvos istorijos metraštis. 1978 metai*, 1979, p. 58–86.

²⁷ F. Sliesoriūnas, *Gedimino aikštė Vilniuje*, p. 38–44.

²⁸ РГВИА, ф. 1296, оп. 4, д. 6, л. 3–5: Vilniaus karinės inžinerinės komandos vado kapitono Grunto raštas Livonijos inžinerinės apygardos vadui pulkininkui Ževanovui, 1839 m. lapkričio 19 d.

²⁹ Ten pat, ap. 1, b. 75, l. 2–4: *Акт. Мы нижеподписавшиеся по предписаниям Правления Округа путей сообщения и публичных зданий и Виленской инженерной команды от 30 Ноября 1843 года за № 2387 и от 30 Ноября 1843 года за № 987, осматривали башню на Горе (...), гарнизонный инженер прапорщик Бялоцкий, Строительного отряда путей сообщения поручик Ранцевич.* – Dokumento rašyba perteikiama kaip F. Sliesoriūno nuoraše.

³⁰ Ten pat, f. 827, ap. 1, b. 2923, l. 3.

leidžia pažeminti tik dalį rūmų sienų. Šie rūmų brėžiniai nežinomi, tėra 1853–1855 m. piešiniai³¹, ir galima manyti, kad tiesioginės sąsajos tarp rašytinio šaltinio ir vaizdinio dokumento trūkumas stabdė istoriką, vengusį bet kokių interpretacijų ir apibendrinimų. Ir nors RVKIA dokumentai tikrai ženkliai papildė esančius Lietuvoje, vis dėlto dabartiniams tyrinėtojams ant Gedimino kalno iškeliant 1863–1864 m. sukilėlių palaikus, pats reikšmingiausias buvo F. Sliesoriūno LVIA nurašytas Vilniaus generalgubernatoriaus Iljos Bibikovo 1855 m. birželio 3 d. raštas dėl optinio telegrafo ant kalno naikinimo, kuriame nurodoma, kad medinis telegrafo pastatas, iškeltas ant senovinių pamatų, ir nedidelis gyvenamasis namas reikalingi svarbiausių arestantų laikymui ir negali būti parduodami³². Kaip tik rašant šias eilutes senovinius buvusio telegrafo direktoriaus gyvenamojo namo pamatus atkasė ir tyrinėja Lietuvos nacionalinio muziejaus archeologai. Tokiu būdu istoriko gerokai prieš 1980 m. nurašytas dokumentas pravertė tiriant galimai senesnę negu carinė tvirtovė mūrą. Archyvine medžiaga grįstas faktografinis F. Sliesoriūno darbo metodas visiškai pasiteisino.

Baigiant šį kuklų istoriko F. Sliesoriūno vaisingo darbo paminėjimą, norisi pasidalinti keliais įspūdžiais apie jo asmenybę. Man jo pažinti neteko, tad perteiksiu kelias mintis iš jo studento (F. Sliesoriūnas keletą dešimtmečių dėstė Vilniaus pedagoginiame institute), vėliau – asistento instituto katedroje, dabar – profesoriaus Aivo Ragausko pasakojimo. Jo liudijimu, F. Sliesoriūnas buvęs eruditas, dėstydamas perteikdavęs savo išvalgas, mąstydavęs komparatyviai ir, nors buvęs „kirvis“, studentų buvo mylimas. Jis pasakojęs apie savo darbą Rusijos valstybiniame karo istorijos archyve, skundęsis blogomis darbo sąlygomis, bylų išdavimo ribojimais. Jo svarus įnašas į Vilniaus tvirtovės tyrinėjimus negali likti nepastebėtas.

Birutė Rūta Vitkauskienė – dailės istorikė, Vilniaus dailės akademijos docentė, humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvos nacionalinio muziejaus darbuotoja.

El. paštas – ruta.vitkauskiene@gmail.com

³¹ Ten pat, f. 349, ap. 8, b. 879, 899.

³² LVIA, f. 382, ap. 1, b. 279, l. 101–102.

